

HR, 17-03-1971, nr. 16 473

HR 17-03-1971, ECLI:NL:HR:1971:AX5018, m.nt. Schuttevaer

Instantie

Hoge Raad

Datum

17 maart 1971

Magistraten

Rijn Van Alkemade, Van; Hollander; Linde, Van Der; Polak; Telders

Zaaknummer

16 473

Noot

Schuttevaer

LJN

AX5018

Vakgebied(en)

Schenk- en erfbelasting / Schenkbelasting

Schenk- en erfbelasting / Erfbelasting

Onbekend (V)

Brondocumenten

ECLI:NL:HR:1971:AX5018, Uitspraak, Hoge Raad, 17-03-1971;

Wetgeving

(Art. 1, lid 2, en art. 12 Successiewet '56)

Samenvatting

Casuspositie: zie het hiervoor onder no. 94 opgenomen arrest; belangh. was thans de echtgenote, X-Y.*

HR: art. 12, lid 1, Successiewet '56 sprekende over al wat door een erflater is geschonken, heeft het oog op hetgeen volgens art. 1, lid 2, Successiewet '56 voor de toepassing van deze wet onder schenking wordt verstaan. Daartoe kan niet worden gerekend een bevoordeling van de ene echtgenoot door de andere als gevolg van boedelmenging door een wijziging van de huwelijkse voorwaarden als de onderhavige.

Uitspraak

De HR enz.,

Gezien het beroepschrift in cassatie van de Staatssecr. van Fin. tegen de uitspraak van het Gerechtshof te Amsterdam van 8 juni 1970 betreffende de aanslag opgelegd aan X-Y te Z ter zake van het recht van successie verschuldigd over de verkrijging van belangh. uit de nalatenschap van haar op 25 aug. 1967 overleden echtgenoot;

Gezien ...

O. dat aan belangh. wegens haar verkrijging uit de nalatenschap van vorengenoemde erflater is opgelegd een aanslag in het recht van succ. berekend naar een verkrijging van f 303 155, welke aanslag na bezwaar door de Insp. is gehandhaafd;

O. dat belangh. vervolgens in beroep is gekomen bij het Hof;

O. dat het Hof. de navolgende feiten als tussen partijen vaststaande heeft aangemerkt: enz. (zie BNB 1971/94* Red.),

O. dat het Hof op deze gronden en op andere die in cassatie niet van belang zijn, de uitspraak van de Insp. heeft vernietigd en de aanslag heeft verminderd tot een berekend naar een verkrijging van f 94 622,64;

O. dat de Staatssecretaris als middel van cassatie voordraagt:

„Schending van art. 968 BW en de art. 12 en 33, lid 1, 12e, Succ. '56 omdat het Hof in de vierde rechtsoverweging heeft beslist enz.

O. n.a.v. dit middel:

dat het middel - evenals de beslissing van het Hof - uitgaat van de vooronderstelling, dat de wijziging van de huwelijkse voorwaarden, waardoor tussen de erflater en zijn echtgenote - belanghebbende - algehele gemeenschap van goederen ontstond en het halve vermogen van de erflater (binnen 180 dagen voor zijn overlijden) door boedelmenging op zijn

onvermogen de echtgenote overging, zou moeten worden gehouden voor een schenking als waarop artikel 12, lid 1, der Successiewet 1956 ziet;
dat echter dit uitgangspunt niet juist is;
dat artikel 12, lid 1, voornoemd, sprekende over al wat door een erflater is geschonken, uiteraard het oog heeft op hetgeen volgens artikel 1, lid 2, der Successiewet 1956 voor de toepassing van deze wet onder schenking wordt verstaan;
dat daartoe een bevoordeling van de ene echtgenoot door de andere als gevolg van boedelmenging door een wijziging van de huwelijkse voorwaarden als de onderhavige niet kan worden gerekend, omdat niet reeds door het intreden van de algehele gemeenschap van goederen zich een op een bepaald ogenblik voltooide eenzijdige waardeverschuiving uit het vermogen van de ene naar dat van de andere echtgenoot voltrekt, zoals deze kenmerkend is voor bevoordeling door schenking en daarmee tevens voor de verkrijging door schenking in de zin der Successiewet 1956;
dat mitsdien 's Hofs beslissing, dat op de wijziging van de huwelijkse voorwaarden de in artikel 12 van de Successiewet 1956 geregelde fictie geen toepassing kan vinden, - wat er zij van de daartoe door het Hof gebezigde gronden en van de hiertegen in het middel aangevoerde bedenkingen - juist is; dat daaruit volgt, dat voor de omvang van belanghebbendes verkrijging uit de nalatenschap van de erflater de vraag, of de wijziging van de huwelijkse voorwaarden tegenover de kinderen moet worden aangemerkt als een gift in de zin van artikel 968 van het Burgerlijk Wetboek, zonder belang is, zodat in zoverre de beslissing van het Hof en de daartegen gerichte stellingen van het middel in dit geding buiten bespreking kunnen blijven;
dat blijkens het vorenstaande het middel niet tot cassatie kan leiden;
Verwerpt ...

Noot

Auteur: Schuttevaer

Noot: De volgende opmerkingen vallen te maken:

1. De situatie, vermogensrechtelijk bezien, vertoont veel overeenstemming met die, aanwezig in het geval waarover de HR voor het schenkingsrecht een beslissing heeft gegeven bij arrest van 28 januari 1959, BNB 1959/122, met een noot van mijn hand. In beide gevallen had de man A een behoorlijk vermogen, terwijl de vrouw B weinig of niets bezat. In beide gevallen betrof het bejaarde echtgenoten. Het leeftijdsverschil tussen beide bedroeg in het geval van 1959 11 jaar (vrouw jonger); in het onderhavige geval is over verschil in leeftijd niets gegeven; daarentegen blijkt dat in casu de man reeds ernstig ziek was toen de wijziging in de huwelijkse voorwaarden werd voltrokken. Hij overleed weinige maanden na dien.

2. Uit de cijfers blijkt dat X's boedel meer dan 2 1/2 ton groter zou zijn geweest als de latere huwelijkse voorwaarden achterwege zouden zijn gebleven. Zou deze vermogensverschuiving als een schenking aan X-Y moeten worden aangemerkt, dan zou dit van betekenis zijn voor de berekening van de legitieme portie van de kinderen (en daarmee voor de successierechten), voorts zou die schenking zijn rol spelen op het gebied van de Successiewet 1956, nu zij plaats vond binnen 180 dagen voor X's overlijden (vgl. art. 12 Sw.).

Gezien het arrest van 1959 zou men nu aan de zijde van de erfgenamen hebben mogen verwachten de redenering: „De wijziging van de huwelijkse voorwaarden bewerkt wel een vermogensverschuiving, maar daarin is geen schenking in de zin van het burgerlijk recht (en daarmee van de Successiewet) te zien: zie het arrest van 1959 met zijn uitvoerige motivering”. Is aan de belanghebbenden - en aan het Gerechtshof - deze redenering al te zwak, al te gezocht voorgekomen, nu erfslaters overlijden reeds zo na op handen kon worden geacht? Men zou het wel denken, als men ziet dat (m.i. moeizaam) is gewerkt met een constructie waarbij die rechtlijnige redenering werd vermeden, en de oplossing werd gezocht in de bewering: X voldeed in deze aan een natuurlijke verbintenis en uit dien hoofde is er geen schenking”.

3. De Hoge Raad heeft wederom de grondslag van het arrest van 1959 tot uitgangspunt genomen: niet reeds door het intreden van de algehele gemeenschap voltrekt zich een op een bepaald ogenblik voltooide eenzijdige waardeverschuiving, zoals deze kenmerkend is voor bevoordeling door schenking. In zijn arrest van 1959 heeft de HR aan die mening nog een uitgebreide motivering toegevoegd. Vgl. BNB 1959/122, blz. 305. Er is daar o.a. gewezen op het karakter van de gebonden mede-eigendom, welke de „bevoordeelde” (aanhalingstekens van de HR) echtgenoot niet eenzijdig kan beeindigen; voorts op het feit dat het intreden van de gemeenschap niet alleen op de tegenwoordige goederen, maar ook op de toekomstige goederen (en schulden) betrekking heeft. Uit een en ander is geconcludeerd dat de geschiede vermogensverschuiving staande de gemeenschap geen enkel realiseerbaar voordeel oplevert voor die „begiftigde”. De gevolgen van de regime verandering zullen pas kunnen blijken bij het einde van de huwelijksgemeenschap. Maar - aldus is tenslotte gezegd - de Successiewet 1956 geeft geen aanknopingspunt voor de heffing van schenkingsrecht in een zodanig geval.

Nu het tegendeel niet blijkt zullen wij mogen aannemen dat het deze (door mij verkort weergegeven) redenering is, die ook aan het thans gewezen arrest ten grondslag is gelegd.

4. In mijn noot bij het arrest van 1959 heb ik van twijfel doen blijken of de beslissing en de gegeven motivering wel geheel bevredigend konden worden geacht. Ik wees er op dat alle Nederlandse schrijvers (op P.W. van der Ploeg na) van oordeel waren dat een vermogensverschuiving, intredende door het staande huwelijk, alsnog scheppen van algehele gemeenschap,

een schenkingskarakter (civiliter en fiscaliter) kan dragen. Ook in de toen aangehaalde Duitse doctrine is in gelijk zin geoordeeld; gewicht is daarbij toegekend aan de vraag „ob solche Guterrechtsverträge in vorgerücktem Alter abgeschlossen werden, ohne das ein Rechtsanspruch oder eine besondere Dienstleistung gegeben ist, während der Hinblick auf baldige Erbfolge erkennbar hervortritt." Verder is ook invloed toegekend aan de vraag „ob starke Verschiedenheit der Höhe der beiderseitigen Vermögen vorhanden war ...".

De cursiveringen zijn niet van schrijver dezes, maar van de Duitse auteur (Model, Handbuch zum Testaments- und Erbschaftsteuerrecht).

Ik kan het niet anders zien, of het onderhavige geval is - in sterkere mate nog dan dat van 1959, waarbij van ernstige ziekte van echtgenoot A niet uit het arrest is gebleken - een schoolvoorbeeld van een situatie waarin, naar het even geciteerde, een schenking zou moeten worden geconstateerd.

Een schoolvoorbeeld, ook naar de met de Duitse jurisprudentie in overeenstemming zijnde leer van de Duitse doctrine van heden. Naar die opvatting is de gedachte aan „schenking" dan op zijn plaats „wenn die Gutergemeinschaft ernst vereinbar wird, nachdem sich die Eheleute bereits aus dem Erwerbsleben zurückgezogen haben oder im Zeitpunkt der Vereinbarung der Gutergemeinschaft der baldige Tod des Ehegatten mit dem höheren Vermögen zu befürchten war ..." (Megow-Michel, Erbschaftssteuergesetz, 5e Auflage, Vahlen, Berlin, 1969, blz. 507). Oude mensen, doodzieke vermogende echtgenoot ... Met erkenning van het feit dat in beginsel met de argumentatie van de Hoge Raad accoord gegaan kan worden, meen ik dat de „omstandigheden" hier toch tot die rechtsverfijning hadden kunnen en moeten leiden waarvan mijn citaten deden blijken. Kinderen van een vermogende erflater die, in het aangezicht van zijn dood, zijn onbemiddelde tweede echtgenote in het gemeenschapsvermogen laat delen door het alsnog doen intreden van het regime van algehele gemeenschap, zullen (bijzondere gevallen daargelaten) moeilijk kunnen vatten dat zij daartegen geen legitimaire actie hebben. Tekenend is ook wel dat in het „sprekende" geval, dat de inzet van de onderhavige procedure vormde, aan het Gerechtshof in het geheel niet voor de geest is gekomen de gedachte: deze hele verrichting blijft buiten het terrein van de „bevoordeling". En dat het Hof, in plaats daarvan, de redenering hanteerde van het wel bestaan van een bevoordeling die evenwel het karakter droeg van voldoening aan een natuurlijke verbintenis.

5. Bevredigend kan ik het resultaat van het arrest in een frappant geval als dit niet noemen. Blijft alleen de vraag of de ontwikkelde leer ook invloed heeft op andere situaties van gebonden mede-eigendom dan die van de huwelijksgemeenschap. Wat is de positie van de fiscus, wat is de positie van legitimarissen, in een situatie als de volgende: de hoogbejaarde, ernstig zieke, weduwnaar A (twee kinderen B en C) neemt in de door hem gedreven handelszaak (welke aanzienlijk vermogen ongeveer A's gehele bezit uitmaakt) een onvermogene, jeugdige verre bloedverwant X (sinds kort bij A in dienstbetrekking) als deelgenoot op in de maatschap waarin A's bedrijf wordt omgezet. De maatschap wordt aangegaan voor 10 jaar, behoudens eerder overlijden van A of X. X brengt een gering bedrag in. A voert het beheer. Bij ontbinding zullen beide voor de helft tot het vermogen gerechtigd zijn. Details der regeling laat ik terzijde.

In het kader van de leer van de HR zal geconcludeerd moeten worden dat zowel fiscus als legitimarissen de handen af moeten houden. Tenzij de arresten alleen voor gevallen van huwelijksgemeenschap gelding zouden hebben. In het kader van de korte overweging van de arresten van 1971 (en van de langere overwegingen van dat van 1959) zie ik echter geen reden voor een zodanige beperking. Het zal duidelijk zijn dat ik het resultaat: „er is hier geen schenking" niet bevredigend zou achten.

Ik hoop dat bij publikatie van de arresten in de NJ aan de burgerrechtelijke aspecten goede aandacht zal worden geschonken. In dit kader verwijs ik nog naar mijn „Successiewetgeving", blz. 148.